

1

Вигадки, трюки і хвастощі: відтинки змісту і мотивація брехні

«Найбільш серйозна брехня, яку я коли-небудь говорив?», — Джек, учень сьомого класу, повторив моє питання, дивлячись убік. Після довгої паузи він подивився мені у вічі і сказав: «А мої батьки не дізнаються про те, що я скажу?»

«Ні, вони не дізнаються, — сказав я. — Це конфіденційне дослідницьке інтерв'ю тільки між мною і тобою. Пам'ятаєш, коли ми почали, я навіть не записав твоє ім'я».

Я говорив йому правду. Джек — це вигадане ім'я, оскільки я не записував справжнє ім'я цього хлопчика (або будь-якої іншої дитини). Щоб бути певним у тому, що батьки не зможуть упізнати його, якщо вони прочитають цю книгу, я також змінив деякі його персональні дані.

«Я намагаюся дізнатися, що діти думають про брехню, — продовжував я. — Ми багато чого знаємо про думку батьків щодо цього, але замало про те, що думають і роблять діти. Ось чому я беру інтерв'ю у тебе й інших дітей з першого, сьомого і одинадцятого класів».

Джек відвернувся і почав говорити, лише зрідка поглядаючи на мене, коли я записував його слова. «Я виходив з кімнати і випадково скинув зі столу таткову клавіатуру для комп'ютера. Я знав, що батько буде дуже розлючений, оскільки він обожнював свій комп'ютер.

Тож я поклав клавіатуру на своє місце і нічого не сказав. Наступного дня тато спитав: «Хто-небудь чіпав мій комп'ютер? Він не працює». Я не сказав ані слова. Він запитав мого брата, і той відповів, що не чіпав, і тоді батько знову запитав мене. Я сказав: «Ні, я не торкався комп'ютера».

Джек ввів в оману свого батька так само, як Том навмисно приховав інформацію про таємну вечірку, яку він організував, коли нас із дружиною не було вдома. Джек насправді збрехав (коли сказав, що не чіпав комп'ютера), а Тому не потрібно було явно брехати, аби ввести нас в оману. Він просто міг нас обдурити, приховуючи правду.

Існує так багато різновидів брехні, як і безліч варіацій сказати правду. Причини брехні можуть варіюватися від бажання уникнути покарання до бажання захистити конфіденційність приватного життя. Далі спробуємо дізнатися, наскільки по-різному виглядає брехня з кількох точок зору. Ми спробуємо розглянути способи брехні, до яких вдаються діти, а також мотиви їхньої брехні. Подивимося на ці питання з точки зору жертви (тобто адресата) брехні, яка може бути довірливою або підозрілою особою. Розглянемо наслідки брехні і шкоду, яку вона може заподіяти жертві, самому брехуну або третій особі. Ці питання взаємопов'язані, їх аналіз допоможе зрозуміти, чим відрізняються різноманітні види брехні.

Чи є різниця між приховуванням і брехнею?

Дехто може сказати, що Джек брехав, а Том ні, проте я думаю, що немає великої різниці між фальсифікуванням і приховуванням правди. Обидва варіанти є

брехнею. Мета та ж сама — свідомо ввести в оману. Якби з комп'ютером не виникло проблем, то батьку Джека, можливо, навіть не спало на думку питати своїх дітей, чи чіпали вони його. Тоді Джеку не довелося б говорити нічого, що не відповідає дійсності. Так само як Том, Джек міг би приховати правду без потреби фальсифікувати події. Якби Том був менш скрупульозним в прибиранні сміття після вечірки, то він опинився би в такому самому становищі, що й Джек. Можливо, я запитав би його: «Томе, звідки увесь цей разовий посуд у відрі для сміття?» Том мав би щось збрехати, якби він був досить кмітливим, аби раптово придумати відповідь. Професійні брехуни, до речі, детально обмірковують такі питання. Вони готують свої відповіді завчасно і запам'ятовують достовірні відмовки для усіх можливих випадків [1].

Упродовж бесіди з дітьми з'ясувалося, що більшість з них визнають, що приховування істини є різновидом брехні. Про це свідчить їхня реакція щодо наступної історії.

Роберт [або Джейн, якщо ми розповідали цю історію дівчині] бавився зі стереофонічною аудіосистемою, хоча батьки заборонили йому навіть торкатися її. Випадково Роберт зламав цей прилад і дуже злякався, що його буде покарано, якщо батьки дізнаються про це. Коли батьки повернулися додому, вони спробували ввімкнути аудіосистему і виявилось, що вона не працює. Того ж дня за вечерею вони запитали Роберта: «Що трапилось з аудіосистемою?» Проте хлопчик нічого не відповів.

.....

Наприкінці розповіді ми запитали дітей, чи вважають вони, що дитина збрехала, коли не сказала жодного слова на запитання батьків про причину поломки

аудіосистеми. Приблизно 70% усіх дітей з першого і одинадцятого класу сказали, що це була брехня.

Сіссела Бок (Sissela Bok, нар. 1934 р.) — американський філософ і фахівець з етики, має шведське походження. Цікаво, що вона дочка двох лауреатів Нобелівської премії: Гуннара Мюрдала, який у 1974 році отримав її за досягнення в галузі економіки (разом із Фрідріхом Хайнсом), і Альви Мюрдаль, яка в 1982 році була нагороджена Нобелівською премією миру.

Приховування не є більш виправданим, моральним або прийнятним, ніж фальсифікація. (Філософ Сіссела Бок (Sissela Bok) у своїй книзі «Секрети» (Secrets) наводить контраргумент, що приховування є більш виправданим, ніж фальсифікування.) Це просто різні методи брехні. Які технології обере брехун? Це питання залежить від конкретних обставин. Кожна людина, дитина чи доросла особа воліє приховати правду, аніж збрехати. Це простіше. Тому, хто приховує брехню, немає потреби пам'ятати або захищати сфальсифіковані вислови. До того ж приховування це виглядає, як щось погане. У випадку явної фальсифікації і брехун і адресат брехні почуватимуться жертвами («Ти збрехав мені прямо у вічі!») на протигагу приховуванню правди. Фальсифікація на крок ближче до брехні, ніж приховування. Від неї важче відмовитися. У випадку приховування брехун може подумати (або заявити, шойно його зловлять на гарячому), що він намагався зізнатися, і не збрехав би, якби його запитали. Це навіть може бути правдою.

Том не погоджується зі мною. Він не вважає, що брехав про вечірку. Для нього брехати означає говорити неправду, а приховування — це не брехня. Я заперечив йому. Оскільки він знав, що мусив повідомляти нам про участь у вечірках, то ми не повинні були запитувати у